

УДК 347.77

**ПРАВОВА ОХОРОНА ДИЗАЙНУ
ПАТЕНТОМ АБО АВТОРСЬКИМ ПРАВОМ**

© О. В. Литвин, к.т.н., доцент, НТУУ «КПІ», Київ, Україна

Формируя культуру использования интеллектуальной собственности, нужно учитывать тот факт, что разработка качественного дизайна — также творческий процесс. Дизайн является творческим продуктом, а значит — объектом права интеллектуальной собственности. Правовая охрана дизайна возможна патентом, как на промышленный образец, или авторским правом.

Forming the culture of the use of intellectual property it is needed to take into account circumstance that development of high-quality design this also creative process. It results in that a design becomes a creative product, and — object of right of intellectual ownership.

A legal safeguard to the design is possible by a patent as on an industrial prototype or copyright.

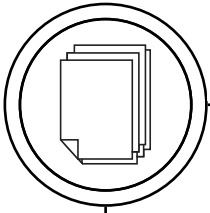
Під дизайном розуміють проектну художньо-технічну діяльність по розробці промислових виробів з високими споживчими властивостями й естетичними якостями, формуванню гармонійного середовища в житловій, виробничій і соціально-культурній сфері. Іншими словами, дизайн — художнє конструювання речей, машин, інтер'єрів, засноване на принципах поєднання в них зручності, економічності та краси. Так, до творів дизайну відносять достатньо широкий діапазон результатів творчої діяльності людини, починаючи з суто художніх творів і закінчуючи винятково прикладними наприклад, такими, як зовнішній вигляд приладу, шини, автомобіля або навіть цеглини, елементи і системи міського, виробничого і житлового середовища; візуальна інформація, функціонально-споживчі комплекси та інше. Відповідно розрізняють види дизайну: дизайн промислових виробів, дизайн середовища, графічний ди-

зайн, дизайн соціально-культурної сфери тощо. Навіть такий короткий перелік дозволяє представити широкий спектр об'єктів дизайну, що можуть становити такі об'єкти охорони, як промислові зразки.

Твори дизайну в усьому світі з юридичної точки зору прийнято охороняти в рамках інтелектуальної власності, причому як об'єкти авторського права, так і як об'єкти промислової власності. Відбувається це тому, що поняття дизайну визначається достатньо широко. Проблема правої охорони промислових зразків зумовлена їх двоїстою природою [3].

Щоб створити якісний дизайн, необхідно докласти певних творчих зусиль, і це призводить до того, що дизайн стає творчим здобутком, вираженим в об'єктивній формі, а значить — об'єктом права інтелектуальної власності.

Поняття творів дизайну часто змішується з поняттям промислового зразка. В чинному Законі Ук-

раїни «Про охорону прав на промислові зразки» під промисловим зразком розуміють результат творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання.

Об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб. Критеріями промислового зразка є новизна (невідомість у світі до дати подачі заявки на отримання патенту на промисловий зразок) і промислова придатність, якщо його можна буде використати в промисловості або в іншій сфері діяльності.

У проекті Закону України «Про внесення змін до законодавства з питань інтелектуальної власності», який протягом місяця був розміщений на сайті Держдепартаменту інтелектуальної власності в порядку проведення громадського обговорення, після врахування численних зауважень винахідників і підприєємців пропонується ст. 461 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» [2] викласти у такій редакції:

«Промисловий зразок вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо він, відповідно до закону, є новим і має індивідуальні характерні особливості». Промисловий зразок вважається таким, що має індивідуальні характерні особливості, якщо загальне враження, яке він справляє на інформованого користувача відрізняється від загального враження, яке справляє на такого користувача будь-який інший промисловий зразок, який був оприлюднений:

у випадку незареєстрованого промислового зразка — до дати,

на яку промисловий зразок був уперше оприлюднений;

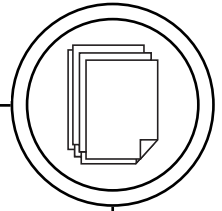
у випадку зареєстрованого промислового зразка — до дати пріоритету заявки, а за відсутності цієї дати — до дати подання заявки до Установи.

При оцінці індивідуальних характерних особливостей береться до уваги рівень творчої свободи автора при розробці промислового зразка.

До промислових зразків можна віднести практично всі предмети, що нас оточують: побутові прилади, одяг, набори меблів, посуду, світильники, торгові і павільйони на зупинках як малі архітектурні форми, всілякі будівельні конструкції, інтер'єр як архітектурне і художнє оздоблення приміщення, зовнішній вигляд промислового обладнання і т.д. У патентних законах провідних країн об'єкти охорони, аналогічні промисловим зразкам, називають індустріальним дизайном (промисловим дизайном, дизайном).

Дані поняття дуже близькі за значенням, тому світова практика пішла шляхом захисту твору дизайну як об'єкту промислової власності. Такий захист передбачає отримання охоронного документа — патенту на промисловий зразок. Наявність патенту наділяє його власника винятковими правами на даний виріб. Виняткові права означають, що власник патенту може використовувати даний виріб на свій розсуд, забороняючи або дозволяючи таке використання іншим.

Система охорони промислових зразків за кордоном знаходиться в постійному розвитку, приводячи законодавство у відповідність з довколишньою дійсністю. Процедура отримання охоронного документа на даний об'єкт промислової власності постійно спрощується.

Наприклад, держави Європейського Союзу дістали можливість захищати промисловий зразок одночасно у всіх країнах-учасницях за встановленою єдиною процедурою. Також важливою особливістю даної системи є той факт, що на промисловий зразок можна одержати охорону без виконання будь-яких формальностей, пов'язаних з його реєстрацією. Цей підхід до речний для будь-яких виробів, вік яких на ринку досить недовгий через швидке застарівання (предмети побуту, посуд, модний одяг, малюнки тканин, килимів і т.д.).

Законодавство України також прагне до спрощення процедури отримання патенту на промислові зразки. Докази можна відшукати в новому проекті Закону України «Про внесення змін до законодавства з питань інтелектуальної власності», який скасовує проведення експертизи по суті. Експертиза заявки має статус науково-технічної експертизи і проводиться закладом експертизи відповідно до цього Закону та правил, встановлених на його основі центральним органом виконавчої влади у сфері інтелектуальної власності. Патент на промисловий зразок видається під відповідальність заявника, а час його отримання значно скоротився (з 2 років до 2—3 місяців), тому такий патент в даний час одержати дуже легко.

Згідно з вищезазначеним проектом Закону, термін чинності майнових прав на зареєстрований промисловий зразок спливає через п'ять років від дати подання заявки і за клопотанням власника патенту на промисловий зразок може бути подовжений на один або декілька п'ятирічних періодів, причому сумарний термін чинності не мо-

же перевищувати двадцяти п'яти років від дати подання заявки.

Термін чинності майнових прав на незареєстрований промисловий зразок спливає через 3 роки від дати, на яку зразок був уперше оприлюднений. Набуття права інтелектуальної власності на промисловий зразок, який має міжнародну реєстрацію, не вимагає засвідчення патентом. Право інтелектуальної власності на незареєстрований промисловий зразок може набуватися на підставі його оприлюднення.

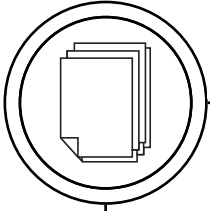
Правила патентування промислового зразка за кордоном регламентуються «Інструкцією про розгляд заявки про наміри здійснити патентування промислового зразка в іноземних державах», що зареєстрована в Міністерстві юстиції України 01.06.1995 р. за № 163/699.

У проекті закону зазначено також, що обсяг правової охорони визначається сукупністю суттєвих ознак зареєстрованого промислового зразка, представлених на зображенні виробу, внесеному до Реєстру, і засвідчується патентом з наведеною у ньому копією внесеного до Реєстру зображення виробу.

Тлумачення ознак зареєстрованого промислового зразка здійснюється в межах його опису.

Обсяг правової охорони поширюється на будь-який промисловий зразок, який не створює у інформованого користувача протилежного загального враження. Інформованими користувачами вважаються споживачі, виробники та поширювачі виробів, для яких створюється промисловий зразок.

Проте, автори звикли вважати, що патент можна і потрібно одержувати на зовнішній вигляд приладу, машини, і не надають значення іншим оточуючим нас предметам, що мають важливіше значення на

ринку. Взаємозв'язок з такою помилкою простежується шляхом вивчення звичайної статистики: за останні роки спостерігається досить невелика кількість заявок на промислові зразки (на кінець 2004 р. зареєстровано 6456 патентів на промислові зразки. У той же час заявок і виданих патентів на винаходи є на порядок більше (на кінець 2004 р. зареєстровано 48810 патентів, в т.ч. 27211 деклараційних). Незважаючи на те, що в Україні створено ефективний механізм захисту прав на інтелектуальну власність, наша судова практика також не може похвалитися широким колом даних суперечок про промислові зразки.

Проте саме такі вироби, як речі домашнього вжитку, друкарська продукція, одяг, дизайн транспортних засобів і ін., з погляду отримання вигоди від їх присутності на споживчому ринку доцільно захищати патентами.

Крім захисту як об'єкта промислової власності, твори дизайну можна захистити авторським правом. У чому ж полягає такий захист? Закон України «Про авторське право і суміжні права» (у редакції від 20.11.2003 р.) в числі інших об'єктів своєї охорони розглядає також витвори декоративно-прикладного мистецтва, твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва, які сміливо можна віднести до творів дизайну [3]. Перш за все відзначимо, що об'єкти авторського права захищаються законом через своє створення,

тобто для отримання захисту не вимагається виконання яких-небудь формальностей, пов'язаних з видачею державного охоронного документа. У таких країнах, як Російська Федерація, можна одержати свідоцтво про депонування об'єкта авторського права, що буде зайвим доказом авторства на даний об'єкт, а у Республіці Білорусь такої процедури не передбачено.

Очевидно, що захист творів дизайну в рамках промислової власності має свої переваги. По-перше, наявність охоронного документа — патенту наділяє правовласника винятковими правами на даний твір, що дозволяє йому і лише йому використовувати об'єкт на ринку збуту. По-друге, патент на промисловий зразок є вагомим доказом авторства в суді при виникненні колізій. По-третє, значно скоротилися терміни видачі патенту (вся процедура займає близько 3—4 місяців), що, поза сумнівом, має значення при патентуванні об'єктів, на швидкозмінюваному ринку.

При дотриманні певних умов можна надати охорону промислового зразку відповідно до законодавства про припинення недобросовісної конкуренції.

Таким чином, у сфері дизайну державою також захищені права відносно об'єктів інтелектуальної власності, і дизайнери, художники, як автори творів, оцінять привілеї захисту своїх творів у рамках права інтелектуальної власності, що надасть їм істотну підтримку при використанні цих творів на ринку.

1. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки». 2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» (у редакції від 20.11.2003 р.). 3. Работягова Л. Форми правової охорони промислових зразків // Інтелектуальна власність. — 2004. — № 4. — С. 25—29.